

KÜRESEL KAPİTALİST KRİZDE “DOKTOR NE İSTERSEN YE DEDİ” DÖNEMİ

umut çakır

**Küresel Kapitalist Krizde
“Doktor Ne İstersen Ye Dedi” Dönemi**

Umut Çakır

Uluslararası Ekonomi

Kitabın Adı

Küresel Kapitalist Krizde
“Doktor Ne İstersen Ye Dedi” Dönemi

Yazar

Umut Çakır

Birinci Basım

Şubat 2026

ISBN

-

Yayın Sertifika No

42051

Baskı

-

Kapak Tasarım

Sena Şat

Telif Eserleri Kanunu gereğince bu eserin
bütün hakları Yeni Dönem Yayıncılık'a aittir.

Yeni Dönem Yayıncılık

Mecidiyeköy Mah. Kervan Geçmez Sok. No:14-4

Şişli / İstanbul

Tel & Fax: (212) 533 32 57

www.yenidonemyayincilik.com

I

Dünyanın efendileri, kapitalist uygarlığının sonunu ilan eden gazete başlıkları yazdırıyorlar. Bu yeni “kıyamet” tartışmaları, belli aralarla tekrarlanan ekonomik çöküşlerin ve çöküşleri izleyen siyasi krizlerin ötesine uzanıyor. Foreign Policy, New York Times, Project Syndicate gibi küresel maliye sözcüsü yayınlarda en sıkça geçen ifadeler şöyle sıralanıyor: **“Dağılma”, “yıkım”, “parçalanan toplum”, “yorgun demokrasi”, “medeniyetin çöküşü”**. Hepsi çarpıcı bir manşette özetleniyor: **“Batı artık yıkılıyor!”**

Ne oluyor? Tüm ideolojik hegemonya anlatısını kapitalizmin ölümsüzlüğüne dayandıran burjuvazi, ufukta görünen yeni finansal buhranın aynı zamanda kendi sonunu hazırladığını kavramış durumda. **Burjuvalar tarihleri boyunca pek çok kriz yaşadılar, fakat bu sınıfın dilinde kriz, aynı zamanda fırsat demektir.** Kriz deneyimleri gösterdi ki, bunlar birer “yaratıcı yıkım” halini alır. Yeni tekel grupları yükselir, eski yapıyı tasfiye eder. Bu yüzden sermayeye ne zaman ufukta bir kriz görünse, kan kokusu almış vahşi hayvan gibi pusuya yatar, rakiplerini yok edecek hamleler hazırlar. Fakat bu kez durum farklı: Dünyanın efendileri, tüm sermaye gruplarını yukarıdaki manşetlerle uyarıyorlar ve adeta şunu söylüyorlar: Birbirinizin kuyusunu kazmayın çünkü bu kriz fırsat değil, uygarlığın sonunu getirecek, bir çıkış yok, “yaratıcı yıkım” yok...

Bu çağrının ana teması olan “rekabet değil dayanışma” mesajı, kurbağanın sırtında suyu geçen akrebe kurbağayı sokmama çağrısıdır, ancak alacağı cevaptan kuşku yok: “Ne yapayım benim doğamda var.” **Burjuva akrebine doğasını değiştirmek gibi boş bir**

çağrı yapmaya götüren umutsuzluk nereden kaynaklanıyor? Ya da şöyle soralım: ufukta beliren yeni finansal çöküşün bir çıkış yolu neden yok?

Dünyanın efendilerindeki umutsuzluğun aksine, **Marksizm iddiası taşıyan pek çok çevre bir çıkış yolu olduğu umuduna sahipler.** Burjuvazinin kendi uygarlığının sonunu ilan ettiği bir zamanda böyle sefil ruhlar, yaklaşan krizin yeni bir sermaye birikimi ve egemenlik biçimi ile sonuçlanacağına dair kanıt sunma yarışındalar. Yaptıkları analize göre, neoliberalizm adını verdikleri dönem artık kapanmıştır; kapanan bu dönem, uluslararası sermayenin 1970’lerde girdiği krizden çıkış için yaptığı bir tercihten ibaretti. Bir tercihle neoliberalizmi seçen sermaye, sanayi üretimine yatırım yapmaktan vazgeçip finansallaşmış; üretimi bağımlı ülkelere kaydırarak bir tedarik zinciri oluşturmuştur. Geline aşamada ise emperyalist merkezler yaptıkları hatayı fark etmiş, sanayisizleşmenin ve tedarik zincirlerine bağlılığın “jeopolitik” risklerini görmüşlerdir ve şimdi vitesi geriye takıp, neoliberal dönemi kapatmışlardır. Öyleyse çıkış yolunda karşımıza çıkacak yeni egemenlik yapısı, emperyalist merkezleri finansallaştırmayı terk edip, yeniden sınai üretime dönmesi biçiminde sonuçlanacaktır vs.

Bu bakışın (umutsuz burjuvaziye umut aşılacak dışında) pek çok yönden büyük hatalar taşıdığı açıktır. En önemli hata, sermayenin şu ya da bu yapıya yönelmesini basit bir tercih sorunu olarak görmektir. **Oysa sermaye, temelde üretici güçlerin gelişim seyirini izler ve gelişimin şu anki çerçevesi olan gelişkin meta üretiminin tüm yasa ve koşullarına uymaktan başka çaresi yoktur.** Kapitalist özel mülkiyet, bu gelişimle çeliştiği her noktada ceza ya sermayeye ya da üretici güçlere kesilir. Bu anlamıyla sermaye kâr amacı peşinde koşarken, sürüklendiği krizler aracılığıyla üretimin toplumsallaşmasını ileri noktalara taşımak zorunda kalır. Bir noktada çelişki keskinleşir ve devrimler kaçınılmaz olur. Günümüz kapitalist meta ekonomisi üretimin toplumsallaşma-

sının ancak dünya ölçeğinde kurgulanabileceği bir noktaya ulaşmıştır. Üretimin toplumsal karakterinin kapitalist özel mülkiyete kestiği ceza, küresel iç savaşır.

Bakıştaki diğer hata **büyük krizlerin doğasına** ilişkindir; krizleri tercihli yollardaki kazalara indirgemesidir. Oysa her kriz üretimin toplumsal karakterini tanımayan ve onu yönetme becerisine sahip olmayan burjuvaziye kesilen cezadır. Engels'in sözleri ile şöyle ifade edelim: *"İşte güçlü bir gelişme içinde bulunan üretici güçlerin sermaye olma niteliklerine karşı bu güçlü tepkileri, toplumsal niteliklerini kabul etmekte içinde bulunulan bu büyük zorunluluktur ki, kapitalist sınıfın kendisini onlara gitgide hiç değilse kapitalist ilişki içinde olanaklı olduğu ölçüde toplumsal üretici güçler olarak davranmaya zorlar."* (Anti Dühring, sf. 437-439). Devamında Engels'in İngiltere'de 48 fabrikayı birleştiren alkali tekelini örnek gösterir. Şimdi dünyada bu örneği fersah fersah aşan tekellerin hakimiyeti vardır. Öyleyse **üretimin toplumsal karakteri geliştikçe, bununla çelişki içindeki kapitalist özel mülkiyetin yarattığı bunalımlar daha keskin, daha yırtıcı bir karakter kazanır.** Sermayeyi krize götüren seçtiği yolun hatalı olması değil, toplumsal üretimle çelişen varlığıdır.

II

Engels’in analizini kapitalizmin uzun tarihi gelişiminde somutlaştırmak için, şimdi yapacağımız basitleştirme, elbette pek çok yönden eksik kalacaktır fakat konuyu yakından kavramak için eksikler şimdilik göz ardı edilebilir.

Basitleştirme şundan ibaret: Kapitalizm tarihinde üretimin ulaştığı toplumsallaşma seviyesini simgeleyen ve bu özelliği ile diğer tüm üretim kollarını peşine takıp sürükleyen bir **“lider” üretim kolu** olmuştur. 19. yüzyılın ortalarında liderlik demiryolu yapımındaydı. Ve yüzyılın sonunda bu liderliği elektrik ve petrokimya sanayi sektörü ile paylaşmıştır. 20. yüzyılın ortalarına doğru, bu kez liderlik motor endüstrileri ve makinayı yapan makinelerdedir, 20. yüzyılın sonu ile 21. yüzyılın ilk çeyreğinde yarı iletken teknolojileri aynı rolü devralmıştır. **Değişen her “lider” sektörle birlikte, üretimin toplumsal karakteri bir ileri aşamaya taşınmıştır.** Ürünler karmaşıklaşmış, iş bölümü ve iş birliği detaylanmıştır.

Küreselleşme yeni bir olgu değildir. Erken aşamalarından itibaren kapitalizmin varlığı, gelişmenin seviyesinin gerektirdiği iş bölümü ve iş birliğini dünyaya yayarak bir dünya sistemi olma yoluna girmiştir. Lider sektörün değişimine paralel, bu küresel iş bölümü ve iş birliği figürasyonu da değişmiştir. Elbette sermayenin paçalarından kan ve irin akan karakterinin damgasını vurduğu biçimde.

Demiryolları, bugünkü gelişimle kıyaslandığında oldukça basit az katmanlı bir iş bölümüne denk gelir. Küresel iş bölümünde de bu basitliğe uyar. 18. yüzyılda ezilenlerin dünyasına kan kusturan sömürgecilikte esas hedef, demiryolları ve peşinden sürük-

lediği iş kollarını besleyecek hammadde kaynaklarını ve ürünlerini satacak pazarları ele geçirmektir.

Lider sektör gelişmesi boyunca, bir sonraki liderin de alt yapısını hazırlar. Demiryolunun idaresi için gerekli telgraf hatları sayesinde **elektrik üretimi**; daha güçlü lokomotif arayışı için de içten yanmalı motor teknolojileri boy vermiştir. Ama henüz motorun gidecek uzun bir yolu vardır. Öte yandan elektrik üretimi daha büyük bir hızla değişime uğratmıştır. Üretimi, dağıtımı ve yaygın kullanımı ile elektrik, demiryollarından daha karmaşık daha geniş bir alanla sanayiyle çok katmanlı bir iş bölümü ve iş birliği seviyesi yaratmıştır. Elektrik sayesinde atağa kalkan **kimya sanayi**, emperyalist sömürgecilikte yeni hammadde arayışlarını tetiklemiştir. Elektrik üretiminde bolca yer alan petrol, iletişimde yer alan bakır, aydınlatma gereçleri için elementler, kimya sanayinin girdileri olan alüminyum ve diğer ana metal grupları, tekellerin tuttuğu kavgayı kızıştırmıştır. Ne de olsa söz konusu alanlar, demir filizi gibi ve kömür gibi dünyanın her coğrafyasında bolca bulunan madenler değil. Ama **petrol** gibi, sadece belli coğrafyalarda bolca bulunan, kârlı işletilebilen hammaddeler ve bunların arz yollarını güvenceye alan kritik lojistik hatlar, **dünyanın bu kez tekeller arası özgürce değil ama, hegemonik tarzda yeniden paylaşımını gerekli kılmıştır**. Birinci Paylaşım Savaşı'nda, büyük ölçüde Ekim Devriminin etkisiyle, bu hegemonya meselesi yarım kaldı. Yarım kalanı tamamlamak için yapılan İkinci Paylaşım Savaşı ise, dünyanın üçte birine yayılan sosyalist sistemi ortaya çıkardı. Bu andan sonra emperyalizm, hammaddelere zorla el koyan klasik sömürgeciliği sürdüremezdi.

Bu yeni koşullar altında, emperyalist-kapitalist dünya, siyasi bağımsızlığı kazanan eski sömürgeler ve bağımlı ülkeler üzerindeki tahakkümünü **motor makine yapım liderliğinde** yeniden kurguladı. Yeni sömürgecilik, motor makine yapımı iş kolunun doğasına uygundu. Öncekilerden çok daha karmaşık bu

yeni ürünler silsilesi, yüzlerce farklı parçayı birleştirmeye dayanıyordu. İş bölümü ve iş birliği yeni, aralarında nitel farklar olan katmanlaşmalara yol veriyordu. Üretimi oldukça karmaşık motor blokları, üretimi oldukça basit kayışlar, çarklar, plastik parçalarla birleşiyordu. Bundan böyle bağımlı ülkelerin kaderi ya belli basit parçaların üretiminde uzmanlaşmak ya da tüm parçaların birleştiği son montaj hattında işlem yapmak yönlerinde şekillendi. Dünyanın üçte birine yayılan sosyalist sistem, emperyalist kapitalist sistemin bu evresinin pilini kısa sürede tüketti. Çok değil, 30 yılda bu evre sonuna gelmişti bile.

Motor ve makine yapısının yan ürünleri, dünyayı çepeçevre saran haberleşme uyduları ve santimetrenin binde biri boyutlarında malzeme işleyebilen **optik makine tezgâhları** oldu. Bu altyapı hazırlanmasaydı, 1950’lerden itibaren varlığı ortaya çıkan yarı iletken teknolojiler, sermayenin kâr ettiği bir üretime kavuşamazdı. Fakat söz konusu optik lazer güdümlü makineler son derece pahalı, ortaya çıkan ürünler de son derece karmaşık yapıdaydı. Bu sektör, ancak bir dünya pazarı bütünlüğü sağlanmışsa, ayrıca her karmaşık parçanın üretimi, patent lisans kilitleriyle korunup standart hale getirilmişse, kârı garantileyen bir ölçüye kavuşabiliyordu. Öyleyse bu sektör, öncelikle yüksek bir tekelleşme yaşamalı, sonra uydularla bağlantı içinde dünyanın tüm köşesine engelsiz ulaşabilmeliydi. Yarı iletken teknolojilerinin liderliğinin tam tescilliği için, Sovyetler Birliği’nin dağılması beklenecekti.

Yarı iletken iş kolu liderliğinde, başka iş kollarında da benzer iş bölümü ve uzmanlaşma seviyesi ortaya çıktı, üretimin toplumsal karakterini, tüm dünyada derinleştirdi. Emperyalist tahakküm ve sömürü, bu yeni toplumsallaşmaya kendi biçimini verdi. Bağımlı ülkeler tam ekonomik ilhak sürecine hızla sokuldu, bağımlı ülke pazarları emperyalist metropollerin üretim dolaşım süreçlerinin doğrudan uzantıları haline geldiler.

III

Bu uzun dönüşüm anlarında ekonomik krizler, bir sonraki evreyi hazırlayıp önündeki engelleri temizleyen “yaratıcı yıkım” mekanizması gibi işlev gördüler. Demiryolları evresine son noktayı 1870’lerin uzun depresyonu koydu. **Bu krizde bir aşırı üretim sorunu belirmişti** ve bunun doğal sonucu olan deflasyonist döngü, ancak **elektrik-petrokimya** liderliği ile aşılabilecekti. Yeni lider üretimde doğup gelişen tekel, artık sadece tek tek ülkeleri değil, kıtaları kendi aralarında paylaşıyor. Tekelci rekabetin kızıştırdığı uluslararası ticaret, her yıl çift haneli büyüyor ve altının yerini alacak bir evrensel kağıt para arayışına aciliyet kazandırıyor. Sistem, bir de bu açıdan bir hegemon güce ihtiyaç duyuyordu ve Birinci Paylaşım Savaşı sorunu çözmemiş, altını tahtında bırakmıştı. Bu nedenle **1929 Bunalımı, yine aşırı üretim ve tetiklenen deflasyonist döngünün içinde uzadıkça uzadı**. Bunalım, İkinci Paylaşım Savaşı ile savuşturuldu. Bir hegemonik güç (ABD) belirmiş, ticarete esas alınacak kağıt para bulunmuştu. **Altın değerine sabitlenmiş ABD doları**, motor makine yapımına odaklı sanayi evresinin yeni karmaşık iş bölümünü, Marshall Yardımları gibi, pek çok borç para anlaşması ile önce Avrupa’ya, sonra tüm bağımlı ülkelere çekti.

Motor-makine liderliğini kapayan, 1973 bunalımı oldu. Emperyalist dünyanın hegemon gücü ABD, **sermayeyi değersizleştiren deflasyon sarmalından kurtulabilmek için doları altına sabitleyen para sistemine son verdi**. Bu, henüz ilk adımdır. İkincisi petrol fiyatlarını 10 katına çıkartmak üzere OPEC¹’i zorlamaktı. Böylece tüm dünya enflasyon döngüsüne girdi. Bir anda fırlayan faizler ile borçlarını ve enerji fa-

1 Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

turalarını ödeyemeyen bağımlı ülkeler, dayatılan tam ekonomik ilhak koşullarını kabule zorlandılar. Bu evrenin (motor makine) yan ürünü olan yarı iletken teknolojileri, tüm hesap ödemelerini birbirine denkleştirmeye dayalı bankacılık işlemlerini mükemmelleştirdi. Artık dünyadaki tüm hisse ve emtia borsaları, bankacılık işlemleri, ticarete dayalı tüm para hareketleri aynı havuzda birikebiliyor ve oradan yeniden dağıtılabiliyordu. Bu gelişme sayesinde **yarı iletken üretime dayalı son derece karmaşıklaşan iş bölümünü, dünya çapında ve bu teknolojinin gelişim hızına ayak uyduracak esneklikte kurgulayabilmek için**, gerekli para sermaye yani üretim döngüsünün sermaye biçimindeki ilk adımı sağlamca atılmış oldu. Gerisi, tüm bağımlı ülkeleri ithalata yüksek oranda bağlı bir ihracata, borç sermayesinin önündeki tüm engelleri kaldıran bir bankacılık içine çekmekten ibaretti. Yarı iletken üretim liderliğinde kapitalist dünya, bir avuç dev mali sermaye grubunun üretim-dolaşım dizgesinin parçası haline geldi.

Kuşkusuz yarı iletken üretime özgü olağanüstü yüksek sabit yatırımlar, bu ölçüde yüksek miktarda hammadde ve ara mal kullanımını, sermayenin ortalama organik bileşimini dramatik biçimde yükseltmiş, emekten sızdırılacak artı-değer için çok dar bir alan bırakmıştı. Bu düşük kâr, başka üretim dallarındaki (giyim, metal, gıda vs.) olağanüstü yüksek emek gücü sömürsü ile telafi edebilirdi, yoksa üretime devam etmenin, sermaye açısından bir anlamı yoktu. Bu telafi mekanizmasının çatısı **finans sektörü** oldu. Bir anlamıyla Nestle'nin kahve üreticilerinden sızdırdığı muazzam emek sömürsü, Apple'ın litografi makinelerini besledi ve bu geçişi, Wall Street gibi merkezler kontrol etti. Bu yüzden **yarı iletkenlerin liderliğindeki dönem, tek başına finansın her şeyi belirlediği bir “neoliberal” dönem gibi görüldü.**

Ne var ki bu aşamadan sonra çatıdaki (finans) her yangın, tüm dünyaya hızla yayılacak, borç zincirinin hassas dengelerini sarsan her küçük sarsıntı,

büyük çöküşlere neden olacaktı. Hatalı biçimde neoliberalizm diye adlandırılan, sanayi ve bankaların birleşiminden oluşan dev mali sermaye gruplarının finansal akışlar üzerinden dünya çapında iş bölümünü sağladıkları bu dönem, ardı arkası kesilmeyen küresel krizler dönemi olacaktı.

IV

1870 krizi uluslararası meta ticaretini canlandırarak aşıldı; sermaye ihracı metayı peşinden dünyanın her yerine sürükledi. 1929 krizi, bu ikili akışa uluslararası para ticaretini ekleyerek aşıldı ve altına sabitlenmiş ABD Dolarını evrensel eşdeğer seviyesine yükseltti. **1974 buhranında sermaye, üretim-dolaşım-genişletilmiş yeniden üretim döngüsünü tüm bağımlı ülke pazarlarını kapsayacak biçimde birleştirdi. Gelineen nokta, üretimin küresel ölçekli toplumsal karakteri ile onun kapitalist özel mülkiyeti arasındaki çelişkiyi sermayenin denetim altına alamadığı noktadır.** Buradan ötede, üretimin toplumsal karakterini “hiç olmazsa kapitalist ilişki içinde” tutacak bir imkân kalmamıştır. Bu yüzden yarı iletken teknolojiler, bir sonraki evreyi hazırlayan yan sektörler yaratamadı. **Bugün Yapay Zeka ile estirilen rüzgarlar, 1980’lerde başlayan yarı iletkenler evresinin uzatmalarından başka bir şey değildir. Gelineen aşamanın çelişkisi, ABD hegemonyasının çöküşüyle en belirgin hale gelir.** Küresel iş bölümü ve iş birliğine dayalı üretimin toplumsal karakteri, üzerine giydirilen deli gömleğini, emperyalist-kapitalist ilişkileri yırtıp parçalamaya başlamıştır.

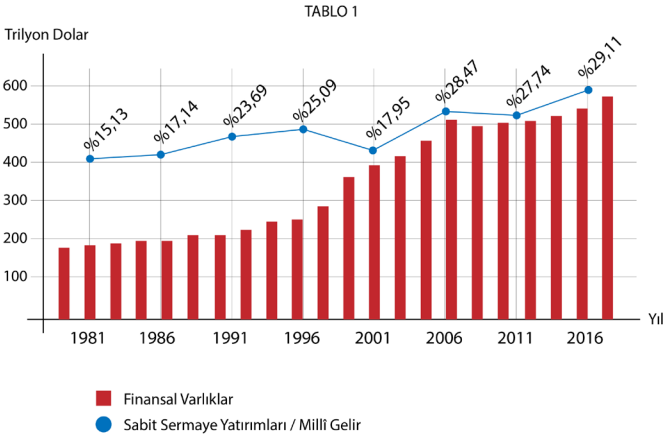
Emperyalist kapitalist sistemin girdiği (C. Dağlı’nın isabetli kavramlaştırmasıyla) **Yeni Evre’nin, aynı zamanda neden sermaye uygarlığının son evresi olduğu, üretim ve dolaşımın toplumsal karakterinde gizlidir.** Ve bu karakter, şimdi ancak küresel ölçülerle ortaya konabilir. Bütün bağımlı ülkeler dahil, dünyanın tüm pazarlarını tekeline alan bir avuç mali sermaye grubu, eğer ipleri elinden kaçırıyorsa (ki bunu çıkardıkları yayınlarda en trajik feryatlarla

kendileri ilan ediyor), nedeni bu toplumsal karakterdir. **Öyleyse bu son evre, aynı zamanda küresel iç savaşın yaygınlaşıp derinleştiği, ayaklanmaların zaferlerle taçlandığı bir evredir.**

Tarihsel açıdan oldukça uzun bir dönemi en kaba hatlarıyla özet biçime indiren bu analiz, bugünün efendilerinin çaresizliğine ışık tutuyor. Şimdi, biraz daha somuta inerek, son 25 yıla damgasını tam olarak vuran bu çaresizliğe, olgular eşliğinde bakalım.

Yarı iletken sektörün liderliğinin tescillendiği 1990'ların sonunda **“internet dünyayı değiştirecek”** sloganı, bu alana yığılan sabit sermaye yatırımlarını çılgınlık seviyesine ulaştırdı. Adları kısaca “dot-com” olan tekeller, o gün, tıpkı bugünküler gibi, dünyanın efendileri olarak sunuluyordu. (Şimdi adlarını hatırlayan azdır). Bankalar, yatırım fonları bu şirketlerin hisselerini borsalarda şişirdikçe şişiriyordu. Fiber optik kablolar, uydular, baz istasyonları, internet arama motorları, süper bilgisayarlar vs. sermayenin sabit yatırımlarının çoğunu kendine çekmişti.

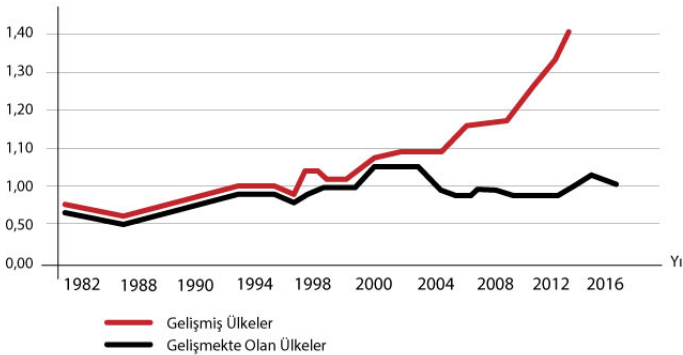
Ancak, Tablo-1’de açıkça görüldüğü gibi, dot-com çılgınlığına rağmen, emperyalist ülkelerde toplam sabit sermaye yatırımları gerileme eğilimini sürdürdü. Çünkü, pek az artı değer vadeden **dot-com yatırımlarının karlılığını, başka sektörler garanti altına alıyordu ve bu sektörler, 80’lerden itibaren,**

sermayenin kıt olduğu ve bu kıtlık yüzünden ücretlerinin düşük, karın yüksek olduğu bağımlı ülkelere doğru aktı. Bu akışın hızını, yine aynı tabloda yer alan “Finansal Dış Varlıklar” sütununda izleyebiliyoruz. Sadece 20 yılda, 100 trilyon dolardan 400 trilyon dolara ulaşan bu meblağın içinde, sermaye ihracı da büyük yer tutmakta. **Bu yirmi yıl (1980-2000) bağımlı ülkelerin, tek tek ya da topluca tam ilhak koşullarıyla kuşatıldıkları yıllardır.** Dot-com’a yönelik sabit yatırımların kar eksikliğini, bağımlı ülkelere doğru kaydıran diğer işkollarının yarattığı yüksek sömürü telafi etti.

1998 Asya krizi şiddetli ve keskin bir dönemeç oldu. Bu krizin sonunda dünya, emperyalist ülkelerdeki olağanüstü yüksek sabit yatırımların karını güvenceye alan bir finansal akış sistemiyle donatıldı. Dönüşüm birkaç yıla sığacak ölçüde hızlandı. Dünya ticaretinin %70’ini kontrol eden emperyalist tekellerle iş birliği yapan bağımlı ülke sermayesi, bundan böyle, **en başta uluslararası ticaretten elde ettiği her kuruşu emperyalist merkezler ve dot-com şirketlerinin hisselerini şişiren borsalara gönderecek, bu merkezlerde toplanan kârlardan oluşan finansal havuz, borç-kredi yoluyla yeniden dağıtımına sokulacaktı.**

TABLO 2
Küresel Ekonomide Maliyet Eklerinin Gelişimi
(Mark Up)

Tablo-2, bu yeniden dağıtımın sonuçlarını özetliyor. Aynı zamanda tam ilhakin resmini sunuyor. Tablonun esas aldığı “Mark-Up”, burjuva iktisadından Marksist dile tercüme edersek, ortalamanın üzerinde elde edilen tekellere özgü kar demektir. **Asya krizine kadar emperyalist tekeller ile onların bağımlı ülkelerdeki işbirlikçilerinin ekstra tekel karları birbirine paralel.** Çünkü bu iş birliğiyle üretilen mallar, genelde bağımlı ülke iç pazarında tüketiliyorlar ve bu sayede gerçekleşen karları emperyalist tekeller ve işbirlikçileri hisse payı oranında bölüşüyorlar. Bu yüzden, kardaki her yükseliş, işbirlikçi karını da yükseltiyor.

Fakat Asya Krizi sonrası çatallaşma başlıyor. İşbirlikçiler artık, ortalamanın üzerindeki ekstra kardan giderek daha az paylar almaya başlarken, emperyalist tekellerin ekstra karları uçuşa geçiyor. Çünkü, tam ilhak bağımlı ülkelerde iki önemli sonuç doğuruyor. **İlki, işbirlikçi şimdi iç pazara değil, dünya pazarları için üretiyor,** özellikle gelişkin emperyalist pazarlarda bu ürünler, daha yüksek fiyata alıcı bulabiliyor ve aradaki muazzam farkı emperyalistler tek başına ceplerine indiriyorlar. **İkinci sonuç daha önemli, işbirlikçiler kendi sermaye birikim olanaklarını kaybediyorlar; bir işe başlamak için artık emperyalist para havuzundan borç çekmeye mecburlar** ve giderek artan ölçüde bu üretimi ithal ettikleri ara mallar ve makinalarla gerçekleştiriyorlar, başka türlü, daha geniş pazarlara hitap eden ölçek tutturulamıyor. Bu iki önemli değişimin 2020’lerde nasıl hızla “Tam İlhak Paradoksu’na dönüştüğüne biraz sonra değineceğiz. Ama önce, bu küresel finans yapısının, dot-com kriziyle başlayan, 2000’de fırtınaya dönüşen krizleri nasıl tetiklediğine bakmak gerekecek.

V

1997-2001 arası en keskin virajını dönen tam ilhakın başlattığı finansal akışla, emperyalist merkezlerdeki dot-com şirketleri balon misali şişiyorlar. Dünya, neredeyse elbirliği ile tüm ticaret fazlalarını, ekstra tekel karlarını (ve daha sonraki dönemde, KOBİ ölçekli küçük işletmelerin elde ettikleri artı-değerleri de), emperyalist merkezlerin tahvil, hisse gibi varlıklarını şişirmek üzere kullanmaya koyuluyor. 2001 başında, beklenen karı sağlayamayan bu aşırı-yatırım gerçeği belirince, dot-com şirketlerinin hisseleri çöpe dönüyor. Kayıp, 6 trilyon dolar.

Bu ani çöküş, ABD finans yapısının “son güvenli liman” rolünü sorguya açıyor, dünyanın neredeyse tüm tekel karını çeken mıknatıs işlevini bir anda yitiriyor. Oysa, bu finansal havuzun etkinliği, onun bir merkezde toplanmasına bağlı, aksi halde borç-kredi zinciri dağılır. Bu durum **hem emperyalizm için hem ABD için, hegemonik bir çöküştür.** Ve çöküşü tersine çevirmek üzere 11 Eylül provokasyonu tertipleniyor, 3. Dünya Savaşı başlıyor. Amaç hasıl oluyor. ABD, bu kez “terörle mücadele” bahanesiyle dünyanın tüm banka hesaplarına ulaşma imkânı buluyor, etkisiz kalan mıknatısın dağıttığı yapı, bu kez zor yoluyla yeniden toparlanıyor.

Öte yandan, henüz hiçbir şey bitmiş değil, aksine daha yeni başlıyor, yoksa zor, işlevini uzun süre yerine getiremezdi. **Tam ilhakın henüz ilk adımları atılıyor.** Bağımlı ülkelerde sermayenin kıtlığından doğan yüksek emek sömürüsüyle elde edilecek ekstra tekel karı için henüz geniş bir manevra alanı mevcut. Bu alanın ne kadar geniş olduğu, en basit ve kaba haliyle şöyle hesap edilebilir: **Bir ülkenin nominal GSMH’si ile Satın Alma Gücü Paritesi GSMH’si**

arasındaki fark ne kadar büyükse, emperyalist te-kellerin bu ülkelerden çekebileceği ekstra kar o kadar büyüktür.² Bahsi geçen yıllarda, yüzyılın başı, Bangladeş, Pakistan, Sri Lanka gibi en dipteki ülkelerde nominal -SAGP farkı dört kattır. Kabaca anlamı, **bu ülkelerden sağılacak tekel karı, emperyalist merkezlerden dört kat fazladır.** Güney Afrika, Türkiye, Arjantin gibi orta gelişkinlikteki bağımlı ülkelerde fark, yine aynı yıllarda, 2 kata yakındır. 21. yüzyılın başında dünya henüz, nominal -SAGP farkının azalmasıyla ortaya çıkacak olan **“Tam İlhak Paradoksu”**na uzaktır.

İşte bu elverişli ortamda, dot-com krizinin buharlaştırdığı 6 trilyonu hızla telafi etme imkânı bulan emperyalistler, zorla yeniden oluşturulan ortak borç havuzundan dünyaya kürek kürek sermaye ihraç etmeye koyuluyorlar. Bu süreç tedarik zincirlerini giderek daha küçük parçalara böldü, çeşitlendirdi, küresel iş bölümünü katmanlaştırdı. Sütten ağızları yanan emperyalistler, elde ettikleri ekstra karları yarı-iletken alana değil ama, gayrimenkule yatırdılar. **İnternet unutulmuş, inşaat kral olmuştu.** Arazi rantının sıçramalı desteğiyle neredeyse uçan balona dönüşen gayrimenkul sektörü, beklenenden çok daha önce patladı. **2008 krizi uzun döneme yayıldı, öyle ki AB'nin bankacılık sistemini neredeyse tarihe gömüyordu.** Emperyalizm için bu krizi idare etmenin tek yolu, güçlerini birleştirmiş Merkez Bankalarının pompaladığı kredi-parayla iyice köpüren ortak havuzu, bağımlı ülkelere kısa vadeli borçlar biçiminde yolculuğa çıkarmaktı. **Bağımlı ülkelere doğru yeniden atağa geçen borç sermayesi baş döndüren boyutlara ulaştı. Fakat artık, tedarik zincirlerine yeni halkalar eklemek üzere değil, bağımlı ülkele-**

2) Bu nokta daha ayrıntılı biçimde “Kapitalizmin Sonu’nda masaya yatırılmıştır. Şöyle özetlenebilir: Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) şunu ölçer; bir ülkede ortalama günlük ihtiyaç sepetini doldurmak için 10 Dolara dolar ise, aynı sepet ABD’de 40 Dolara doluyorsa, bu ülkenin nominal GSMH’si ile SAGP GSMH’si arasındaki fark dört kattır.

rin KOBİ’leri dahil, her sermaye birikim kısıntısını borçlandırıp faiz geliri elde etmek üzere. Bağımlı ülkelerde özel borçlar (şirket+tüketici borçları), kısa sürede katlandı. Tablo-2’den görüleceği gibi bu, işbirlikçi tekelci karları eritti, onlar şimdi, sadece oyun içinde kalıp borçlarını ödeyebilmek için, daha fazla borçlanmak zorundalar. Bu ülkelerdeki sermaye birikimi alenen gerilemeye başladı, bu yüzden üretim neredeyse tamamen ithal girdilere bağımlı hale geldi.

Kendisini 2020’lerde açık biçimlerde gösteren **“Tam İlhak Paradoksu”**na değinmenin sırasındır. Tam ilhakla, bağımlı ülkeler, sadece iç pazara değil, dünya pazarına -taşeron/fason- üretim yapıyordu. Fakat bu denli geniş ölçekli üretim ve dağıtımını gerçekleştirebilecek sermaye yoğunlaşmasından, birikiminden ve bu ölçeği karşılayacak yan sanayinden yoksundular. Ancak borçla tutturulabilen üretim ölçeği, onları hızla ithalata bağımlı hale getirdi. **Bu bağımlılık, Türkiye gibi ülkelerde, imalat sanayisinde %70’lere varmıştır.** Sorun burada başladı: Genelde yaşam şartları, özelde emek gücünün yeniden üretimi, ithalat bağımlılığı neticesinde yüksek emek gücü maliyetine dayalı ürünlerdi ve bu durumun orta ve uzun vadedeki sonucu, bağımlı ülkelere özgü nominal SAGP uçurumunun kapanmasıydı. Ve bir başka yönden bağımlı ülkeler, borç krizini ötelemek adına, döviz kurunu düşük tutmaya gayret ettikçe, bu uçurum daha büyük hızla kapandı. **Emperyalist tekeller, ekstra kar alanları daraldıkça, zincirin en altındaki ülkelere siparişlerini kesmeye başladılar. Bu, hızla yükselen yaşam maliyetine, hızla yükselen işsizliğin eşlik etmesi demektir. Bangladeş, Sri Lanka örneğinde olduğu gibi “Tam İlhak Paradoksu”, önünde durulamaz bir sosyal patlamanın ve devrimin beşiği haline geldi.**

VI

Tam ilhak paradoksu, tetiklediği devrimler eşliğinde, emperyalist merkezlere akan tekелci karda dramatik düşüöşlere yol açınca, kendi kendine sönmeyen ve ancak daha fazla şişerek bir artı-değer mıknatısı işlevi görebilen finans piyasaları, manipülatif bir pompaya ihtiyaç duydu. **İşte “yapay zeka dünyayı değiştirecek” sloganı, bu manipülasyonun aracısı oldu.** Üstelik bu kez, kaba bir Ponzi oyununu aratmayan balon, eskisinin dört-beş katı. IMF’nin eski baş ekonomisti Gopinath, 35 trilyon doların buharlaşacağı tahmininde bulundu.

Gördüğümüz gibi, bu balon, olağanüstü yüksek sabit yatırımların, yoğun emek sömürüsü ile desteklenmemesinden doğar. Sadece 2025’te 400 milyar dolar ve dört yıl içinde 5-7 trilyon dolara varacak olan yapay zeka yatırımları, MIT Üniversitesi’nin hesaplarına göre, %95 oranında verimsiz yani artı değer yaratma umudu taşıyor. Üretim sürecinde elde edilemeyen ve şimdi tam ilhak paradoksu nedeniyle telafi imkanları azalan kar nereden gelecek? Bir Ponzi oyununa dönüşen hisse alım-satımından. Bütün yapay zeka tekelleri ve ardına dizilen bir avuç mali sermaye grubu, bu Ponzi oyununun tarafları. Yatırımcısı, üreticisi kreditorü ve müşterisi aynı olan bir sermaye döngüsü oluşturdular. Bu şekilde, el birliğiyle şişirilen hisseler, azalma eğilimindeki tekел karlarını kendine çekmenin tek yolu. Hisseleri ne kadar şişirirsen, pay edilen tekелci kardan, o kadar çok parça koparırısın. Hesap basit.

Patlama noktasına görülmemiş hızda ilerleyen bu balonun, bütün dünyayı etkisine alması kaçınılmaz. Çünkü, küresel finans sistemi, ABD hisse piyasasına aşırı ölçüde bağımlı. 2008 krizi sonrası

kısa vadeli borç biçiminde dünyayı defalarca turlayan borç-kredi zincirinin geri döndüğü yer ABD hisse piyasaları. Ve her dönüş, bir toparlanma ve yeni bir kredi döngüsü başlatma için gerekli. **Bu yüzden ABD hisse piyasaları, borçların çevrilebilmesini sağlayan, sürekli çalışması gereken bir pompa işlevi görüyor. Şimdi bu pompanın durması, en başta bağımlı ülkelerin borç dağları altında ezilmesiyle sonuçlanacak.**

Geriye kalan sorulardan biri, bu balonun ne vakit patlayacağı. Marksistler için bu soru güncelliğini kaybetmez. Fakat, bizzat mali sermaye sözcüleri krizden bahsetmeye başladılarsa, vakit yakın demektir. Pek çok yaygın ağız birliği etmişçesine “yıkım, dağılma” başlıkları atarken, dikkat çeken uyarı Financial Times’ta yer aldı. Mali sermayenin köklü gazetesi, krizin nasıl patlayacağına dair uzun makalelere yer verdi.

Bu noktada gelişmeleri küresel iç savaşla birlikte değerlendirme ihtiyacı doğuyor. Doğada olduğu gibi, toplumda da hiçbir olgunun tek başına ele alınamayacağı konusunda Lenin’in uyarısını hatırlayalım. **Nasıl ki yarı iletken sektörün dünya çapına yaydığı üretimin toplumsal karakteri küresel iç savaşın doğumuna ebelik ettiyse, şimdi yapay zeka ile hızlanan aynı süreç, bu savaşta yeni düzeyin işaretleriyle doludur. Bu yeni düzey ABD hegemonik çöküşünün tescillenmesiyle kendini belli eder.**

Marksizm adına yapılan birçok sığ değerlendirmede, 1980’lerden itibaren emperyalist ülkelerin “sanayi-ötesi toplum”a geçiş yaptığı ileri sürülmüştü. Aynı sığ bakışla şimdi “sanayiye geri dönüş” ilan ediliyor. Gerçekte emperyalist merkezler sanayisizleşmedi. Yalnızca, sanayinin üretim-dolaşım-genişletilmiş yeniden üretimden oluşan bütünlüklü döngüsünün emek-yoğun parçaları, çok daha yüksek sömürü ve kar oranlarıyla çalışabileceği, sermayesi kıt bağımlı ülkelere taşınmış ve emperyalizm “rantiye toplum” karakterini derinleştirmiştir.

Kapitalist üretimin sınai döngüsü para ile başlar, üretim araçlarını (makine, ekipman, emek gücü) satın alımıyla doğrudan üretim alanına geçiş yapar. Bundan artı-değerle yüklenerek dolaşım alanına gider vs... Bu bütünlüklü döngüde idari, mali dağıtım, pazarlama, depolama, reklam, hukuk ve çok sayıda aşama bulunur. Emperyalist merkezlerde, sanayi döngü içinde yer bulan emeğin çoğu “hizmet sektörü” adı altında buralarda istihdam edilirler. Bir çokuluslu tekel, 200 küsür ülkeyle iş yapan bir üretim ağının merkezidir. Eğer bu tekel bağımlı ülkelere dağılmış doğrudan üretim aşamalarını, yeniden sanayileşme adına emperyalist merkezlere taşısaydı, şunlar olurdu. Hizmet sektörü altında toplanan bu emek gücünün çoğunu tasfiye etmek zorunda kalır, bununla da yetinmez, çalışanlarına bağımlı ülke üreticilerinden fazlasını vermezdi. Ve her iki dönüşüm, emperyalist ülkelerde ciddi bir iç savaş anlamına gelirdi. Çünkü, “Tam İlhak Paradoksu”na rağmen, bağımlı ülkelerle olan ücret ve yaşam standardı uçurumu korkunçtur, böyle bir fark sadece kanlı bir iç savaşla kapanabilir.

Hegemonyası çöken ABD, “yeniden sanayileşme” tercihiyle değil, ama kaybettiği pazarlar yüzünden, rantiyeye toplumu ayakta tutan sömürü süreçlerinden, tedarik zincirlerinden giderek uzaklaşıyor. **Ve bu durumu, tekeller arası rekabetin nihai kuralı olan güç gösterisiyle telafi etme yolunda, iyice zıvandan çıkıyor. Trump, ABD hegemonyasında ölümcül son evrenin en çarpıcı semptomudur. ABD, Trump yönetiminde, kendi içi savaşından kaçabilmek için, dünyayı ateşe veriyor.**

Kaçabiliyor mu? Hayır. Çünkü tüm ekonomik ve siyasi koşullar onu, kendi toplumundan da ekstra tekel karı sızdırmaya zorluyor. Yapay zeka atılımı, en çok, idari, lojistik, mali vb emek süreçlerini tehdit ediyor. Bu yüzden, **ABD basınında iç savaş kelimesi, manşetlerin ve spotların ilgi alanına girmeye başlıyor.** Trump, ABD ordusundan daha kalabalık

bir milis gücünü, ICE (göçmenlik muhafaza ajanları) ajanlarını, toplumu terörize etmek için kullanıyor. Pentagon "Sivil Huzursuzluklara Hızlı Müdahale Gücü" hazırlıyor.

"Parçalanmış toplum", "yorgun demokrasi", "ekonomik-siyasi çöküşün ötesinde medeniyetin çöküşü" başlıkları, bu manzaranın en net ifadeleri oluyor.

VII

Burjuva iktisat kitaplarında yazılı olmayan basit bir kural vardır. Sadun Aren'in ifadesi ile; "*Borç veren oldukça, borç alan mutlaka bulunur.*" Emperyalizmin Yeni Evresinin 21. yüzyıldaki görünümü, borç sermayesi üzerinden şekillenmişti. Elektrik santrali, yollar, limanlar gibi **büyük altyapı yatırımları ve iş birlikçi sermayeyi hızla tekelleri konuma yükselten sanayi yatırımlarını** hedeflemişti. Yeni Evre ile birlikte bütün bağımlı ülkeler, emperyalist pazarların bir uzantısı durumuna geldiler; iç pazar bütünlüğü parçalanırken, ithalat-ihracat bu ülkelerin başlıca ekonomik faaliyeti haline geldi. Bu dönüşüm, sadece iş birlikçi tekelleri değil, tarım dahil tüm üretim alanlarını kapsamına aldı. Üretim borç sermayesi ile başlıyor, ekstra tekel kârı emperyalist mali sermayeye terk ediliyor ve giderek tüm üretim faaliyeti birikim bir yana, borçları çevirmek için aracı konumuna indirgeniyordu.

Bu sermaye döngüsünü tersine çeviren gelişme, iki kez buhran biçiminde kendini gösterdi. **İlki 2008 buhranıydı ve 2011'in büyük halk ayaklanmalarına yol vermişti. 2. buhran covid döneminde yaşandı ve bu kez Güney Asya ve Afrika devrimlerle sarsıldı.**

Temmuz 2022'de **Sri Lanka**'da devrim ayağa kalktığında, ekonomi tamamen kontrolden çıkmıştı. Oysa geçen 10 yıllarda bu ülke, emek gücünün değerini düşürmede Bangladeş'i geride bırakmıştı. Covid dış kaynak akışını kesince, Sri Lanka halkı gördü ki, neye ihtiyacı varsa dövizle alınacak cinsten ithal maldı ve **tüm döviz rezervi kısa sürede tüketildi.** En büyük sıkıntı, benzin ve mazottaydı, devlet kendi memurlarının maaşını ödeyemeyecek durumdaydı. Ayaklanma bu kritik eşikte patladı, çünkü bir adım

ötesi milyonlar için açlıktan ölümdü.

Benzer bir covid enkazı **Bangladeş**'te birikmişti. Tekstil gibi emek yoğun üretimi dünyanın en ucuz iş gücü ile kurtaran ülke, devasa borç yükünün faizini ödeyemez noktaya sürüklendi. **Dünyanın tüm AVM'leri geçici süreliğine kapatılınca Bangladeş'in ihtiyacını sırtlayan tekstilde kesinti yaşandı.** Oysa dolap beygiri duramazdı, azıcık nefes molası bile borcun faizini ödeyemez hale getirmeye yetiyordu. Bu açıdan Bangladeş, tam ekonomik ilhakı yaşayan bağımlı ülkelerin, emperyalist pazarlardaki en ufak dalgalanmaya karşı aşırı hassas hale geldiklerinin simgesi olduğu. İşsizlik bir anda katlandı ve sonuç topyekûn ayaklanma oldu. Bir başka artçı deprem de 2025 yılı içinde farklı şiddet ve kapsamda **Madagaskar ve Endonezya** gibi ekonomilerde üst üste bindi.

Devrimler listesine adını yazdıran ülkelerin ortak bir özelliği var: **Hepsi de tam ekonomik ilhak sürecinin en dibinde yaşıyorlar.** Dünyada bir domino taşı düşmüş, sıradakileri ardı ardına devirmeye başlamıştı. Londra'daki mali sermaye baronları, Sri Lanka düştüğünde bu domino teorisini dile getirmekle kalmadılar; ilk düşen taşın **Türkiye** olacağına dair bahse tutuştuklarını itiraf ettiler.

Domino taşlarını deviren, önceki bölümlerde değindiğimiz **“tam ekonomik ilhak paradoksu”** olarak ifade edilen süreçtir. Özetle; sermayesi kıt, dolayısıyla emek gücünün ucuz olduğu ülkeler, tam ekonomik ilhak ile birlikte, üretim için gereken borç sermayesi ve borçla alınan makine ekipman ve ara malları ile ithalat ihracat rakamlarını şişirdikçe şişirdiler. Ancak üretim, çoğu emperyalist tekellerin ekstra kârlarıyla yüklü ithal girdilere dayandığı için, emek maliyetinin parasal değeri ile aynı oranda şişti. **Sadece emek maliyeti değil, tüm girdi maliyetleri olağanüstü arttı.** İş birlikçi tekeller sömürüyü gidebildiği son sınıra kadar zorlasalar bile, borçlandıkları maliyetlerin daha düşük olduğu başka bağımlı ülkeler bulamadılar; kaçamayan zombi şirketler bu kez gerçekten öldüler.

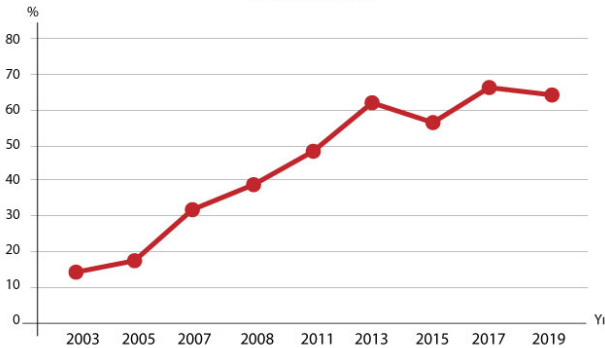
Tam ekonomik ilhak paradoksu, ithalata bağımlı üretimde yükselen emek ve diğerk girdi maliyetleriyle olduğu kadar, bu üretimi başlatan ve dolaşıma sokan borç sermayenin tam ekonomik ilhak öncesi birikmiş sermayeyi eritmesi ve bir noktadan sonra borcun faizini karşılayamayan kârlılık noktasına düşmesi ile de yakından ilgilidir. Öyleyse burjuva iktisadın yazılı olmayan kanununa şu ek yapılmalıdır: Borç veren oldukça, alan da bulunur, faizini ödemek koşuluyla...

VIII

Türkiye tekelci kapitalizminin son çeyrek yüzyılına tam ekonomik ilhak koşulları damgasını vurmuştur. Bu süreç, aynı zamanda sanayi başta olmak üzere üretimin her kolunun borç olmadan iş kuramaz, ithal girdi ortadan üretim yapamaz hale gelmesi; sermaye birikiminin giderek artı-değer üretmeyen servet biçimine dönüşmesi ve gerçekleşen tüm dönüşümler sonucu emperyalist mali sermaye için artı-değer üretmez hale gelişinin hikayesini içerir. Sonuç, **sana-yi yapısının çözülüp dağılması (yurt dışına kaçış) borç zincirinin dönebilmesi için kara para deposuna dönüşmesi, emek için aşırı çalışma ve aşırı pahalı yaşam** olmuştur.

Tablo-3, son çeyrek yüzyılda da krediye bağımlı hale gelişin gelişim seyridir. Eroin bağımlılığına benziyor; **her borç, daha fazlası için ihtiyaç yaratıyor**: Kredi oranı büyüdükçe ekonominin büyüme rakamları küçülüyor. Bu bağımlılık, üretiminin her kolunu ithal girdi olmadan iş yapamaz hale getiriyor. Belli başlı alanlarda bağımlılık oranları şöyle: Enerji: %69, CNC makine tezgâhları %80, gübre %95, oto-

TABLO 3
Yıl Kredi / GSYH Oranı

motiv makinaları %95, tekstil makinaları %95... Bu liste uzayıp gidiyor. **İmalatın toplamında ithal girdi %70'i geçiyor.**

Tam ekonomik ilhakin vardığı boyutları anlayabilmek için, **otomotiv üretim kolu** çarpıcı bir örnektir. Bir otomobil için 6 bin parça gerekiyor. Bunların bir kısmı içeride orta ölçekli işletmelerde üretebilir cinsten basit parçalar. Ama bakın bir otomotiv sanayi patronunu nasıl yakınıyor: *“Bu parçaların önemli bir kısmını içeride üretiyoruz, ihraç ediliyor ve ona şirket bir logo basıp geri gönderiyor”*. Emperyalist tekel, sinekten yağ çıkarıyor. Son montaj hattına sokulan otomobil için, iş birlikçi tekel %80 ithal parçaya bağımlı olmakla kalmıyor, ithal girdi malını da içeride yan sanayiye ürettiriyor ve üzerine bir logo basmak için satın alıp, kendi ülkesinde yüksek ücretli emeğin ürünü gibi fiyatlandırarak tedarikçiye satıyor. Böylece son montajdan değil, conta, silecek gibi üretimin en basit bölümlerinden bile ekstra tekel karı elde edebiliyor. Böylece, Tablo-2’de (bkz. bir önceki makale) gördüğümüz çatalaşma anlam kazanıyor.

Bu **bağımlılığın iki önemli sonucu var; ilki tekelci iş birlikçi sermayeye, diğeri ekonominin tümüne dair.** İkincisinden başlayalım. Tablo-3 giderek büyüyen, büyüdükçe yetmez hale gelen kredi bağımlılığının seyri... 2018’den sonra gelişimin ayrı yolda ilerlediği kuşkusuzdur. Geline aşamada en asgari tahminle, kredi bağımlılığının %75’e yükseldiğini varsayabiliriz. Türkiye bu kredi için dünya mali sermayesine ortalama %8 faiz öder. Eğer üretim yıllık %6 (%8’in %75’i) büyüme gösteremezse, bu faiz ödenemiyor demektir. Bu durumda üretim için borçlanmanın ötesinde, faiz geri ödemeleri için borçlanmak kaçınılmaz olur. Mali sermaye için bu tarz bir borç, borç parayı bir cebinden çıkarıp öbürüne koymak gibidir, imkansızdır. Son 10 yılda Türkiye ekonomisi gerekli büyümeyi sağlayamadı. Bu yüzden **ekonomi kara paraya boğuldu.** Merkez Bankası’nın net hata noksan kalemi şiştikçe, **uyuşturucu çeteleri holdingleş-**

ti. Ama bu sayede Türkiye, bir borç krizine düşmekten kurtulabildi.

İş birlikçilik konumları sarsılan tekeller için ortaya çıkan sonuç epeyce vahim: Gelineen noktada **elde ettikleri kârın neredeyse tamamı borç ödemesine ayrılıyor.** Son 25 yılda iş birlikçilerin konumunu sarsan, kendi birikimlerini genişletilmiş yeniden üretim sürecine döndürememeleridir. Çünkü nasıl, ne zaman, hangi ölçekte, hangi pazarlar için üretim yapılacağına karar verenler, emperyalist sermaye gruplarıdır. İthalata bağımlı üretimle dış pazarlar için çalışan iş birlikçiler, bu döngüde, ekstra tekel karının tamamını emperyalist ortaklarına terk ettiler. Peki kendilerine kalan daha az kârla ne yaptılar? Onları servete çevirdiler, artı-değer üretmeyen biçime. Bu dönüşümün ana mekanizması ise altın-mücevherat ticareti. Ama daha çok inşaat faaliyetleriydi.

Neden inşaat? Çünkü bu alana akan her sermaye, arazi rantının yükselmesi yoluyla ekonominin toplam artı-değerinden payını alır. **Rant başka üretim alanlarında yaratılan artı-değeri ele geçirme biçimlerinden biridir.** Tekeller her biri gayrimenkul ortaklığı olan inşaat şirketlerine ihtiyaç duydukları parayı verir, karşılığında inşa edilen ofis ve dairelerin ipotek kağıtlarına sahip olur. Bu ipotekler, yükselen arazi fiyatları yoluyla artı-değer paylaşımına katılma senedir. Yine iş birlikçi tekeller, bu geniş gayrimenkul varlıklar (ipotekler) sayesinde emperyalist ekonomi için yeni krediler için teminata kavuşurlar.

Sırası gelmişken, konut, hastane, havalimanı, rezidanslar vb. üretim üzerinden **“beşli çete”**yi hedef tahtasına koymak moda oldu. Sanki tüm ranta onlar el koyuyor. Oysa onlar, tekelci sermaye için vazgeçilmez bir işlevi yerine getiriyorlar: Sermaye birikimini servete çevirmek ve bu serveti rant yoluyla çoğaltmak. Ama eskilerin dediği gibi, haydan gelen huya gider. Sermaye birikimine, yani genişletilmiş yeniden üretime girmeyen bu servet, bir borcun yongasıdır ve yine ancak borç ödemeleri için güvence rolü oynayabilir.

Vestel'in düştüğü durum, bunun tipik örneğidir. Avrupa, beyaz eşya, elektronik eşya üretimini neredeyse Türkiye'ye havale etmişti. Otomotivde görülen manzara, burada daha ileri ölçüde işledi. Bu ürünler için girdi malları, yüksek patent lisans haklarıyla ithal edildi ve son montaj bandına sokuldu. Çin'den sonra bu alanda ikinci konuma gelen üretimin %80'i ihraç edildi. Ama kural değişmedi. Ne kadar ihracat, o kadar ithalat (Sabancı bu duruma çok çarpıcı bir ifade kazandırdı: *“Yaptığımız ihracat %85, daha fazla döviz borcumuz var”* diyordu). Vestel, **üretmek için sürekli daha fazla borçlanan, ihraç edebilmek için sürekli daha az karla yetinen, kazandıklarını gayrimenkulle servete çeviren bir “zombi”** haline geldi.

IX

Tam ekonomik ilhakın emek açısından sonuçları, cehennemi aratmayan bir sömürüye maruz kalmak oldu. Son yıllarda yapılan araştırmalar, **bazı sanayi kollarında sömürü (artı-değer) oranını %600 gibi olağanüstü bir seviyede tespit ettiler.** Ve buna paralel, özellikle 2015-2024 arasında büyük tekeller ve bankalar kâr rekorları kırdılar. Hatta bu yüksek rakamlara bakıp, ekonominin hiç de kriz içinde olmadığını iddia eden Marksistler türedi. Oysa madalyonun öteki yüzü epey karanlıktı. **Görülmemiş sömürü oranı ve rekor kâr seviyelerine rağmen, tekellerin neden bir anda borçlarını çeviremez duruma düşüklerini** bu karanlık taraf aydınlatıyordu.

Gerçekte tekelci sermaye borçlarını ödeyemez duruma daha 2018’de girmişti (Tablo-3’te görebildiğimiz gibi, 2017-2019 arası kredi oranının 1,5 puan düşmesi bile, durumu değiştirmeye yetiyor). Ancak dinci faşist iktidar, o yıl hazineyi tekellerin yağmasını açtı ve onların borçlarını devralarak, bir süre daha zombi olarak yaşamalarını sağladı. Fakat **hazine yağmasının bedeli yüksek enflasyondur.** 2020-25 arası birikimli enflasyon %250’yi geçti. Öte yandan döviz kurunu bastırabilmek adına Merkez Bankası rezervleri boşaltıldı. Ve bu sayede, **aynı 3 yılda döviz sadece %100 artış gösterdi.** İşte bu durum, ithal malları iç pazarda piyasaya süren tekeller, muazzam kârlar elde etti. Özellikle kuru bakliyat, et, otomotiv, elektronik malzeme gibi depolanabilir mallar, durduk yerde enflasyon sayesinde pahalalanırken, ithal edilirken harcanan döviz kuru, artışın çok gerisinde kaldı. **Aradaki makas (%250-%100) açıldıkça, ithalatçılar %150’yi bulan karlara kavuştular.** Ne var ki bu

dolap, içerideki emek maliyetini yükselttiği ölçüde, toplam sanayi üretimdeki kârlılığı hızla eritti.

İçeride hem üretimin hem tüketimin ithal girdiye dayanması, **enflasyon-döviz kuru arasındaki uçuş** tekellerin başında sallanan Demokles kılıcına çevirdi. Emek gücünün yeniden üretimi için gerekli ihtiyaç malları pahalandıkça, emek de pahalandı. Ama asıl büyük artış, üretimin emek dışındaki girdilerinde yaşandı. Asıl sorun da oradaydı. Sonuçta emeği bastırabilirsin, ama girdi maliyetini yönetemezsin.

Emeğin maliyeti arttığı halde, buna tezat emek daha yoğun bir geçim savaşı veriyor. Birkaç yıl önce, artık ortalama ücret haline gelen asgari ücret 200 doların altındayken, şimdi 650 dolar civarında dolaşıyor. Ancak emeğin tükettiği mallar, bundan çok daha hızlı artış gösterdi. Özellikle **barınma maliyeti açık ara dünya rekoruna sahip** bir artış oranında. Yani **“tam ekonomik ilhak paradoksu”**nun en önemli ögesi kendini gösterdi. Nominal-SAGP uçuşunu kapandı. Şimdi içeride satılan pek çok mal, Londra'nın en büyük semtlerinden bile daha pahalı. Amasya'da bir daire, Miami-Malibu sahilindeki bir malikânenin fiyatına denk. Sadece emek için değil, mali sermaye için de bir kâbus senaryosu bu.

Mali sermaye tam ekonomik ilhak ilişkilerinde, birinci planda emeğin hangi ölçülerde (%600'e varsa dahi) sömürüldüğüne bakmaz. Onu ilgilendiren, iki kâr biçiminin garantiye alınmasıdır: **Ekstra tekel kârı ve verilen borcun faizi**. İşte yüksek sömürüye rağmen Türk tekelci kapitalizminin üretmekte zorlandığı, yer yer değişik iş kollarında artık üretmediği kâr bunlardır.

Aşırı şişen üretim maliyetleri, sanayinin toplamında karları sıfır noktasına yaklaştırdı. Aşırı ucuz emeğin aşırı sömürüsü bile bu düşüşü önleyemedi. Çünkü emek dışı girdilerin maliyet artış hızı, sömürü oranını arttırma olanaklarından daha hızlıydı. Basitleştirirsek: Eskiden 100 birim maliyetin 10 birimi emek gücü harcaması idiyse, şimdi 100 birimin 2'si

emeğe gidiyor; ama bu durum da, sömürüyü eskisinin 5 katına çıkarmak bile kârı arttırmaya yetmiyor. Aslında şu an iş birlikçi konumları nedeniyle tekellerin yaşadığı açmaz, bu basit ve kafa karıştırıcı hesaptan gayet açık görünüyor. Sonuçta sömürü oranı azami sınırına çekilebilse dahi, Türk tekelci sermayesi ne borçlarını azaltabiliyor ne de bu borcun faizini ödeyebiliyor. Doğallığında hafif ve taşınabilir tezgahlara sahip tekstilciler Mısır'a göç ederken, mali sermaye otomotiv üretimini daha yavaş tempoda Doğu Avrupa'ya kaydırıyor. Beyaz eşyacılar borç yükü altında eziliyor ve topluca işçi çıkarıyorlar. Yani sanayi çözümlüp dağılıyor.

Önce Sri Lanka, sonra Bangladeş ve diğerleri, tam ekonomik ilhak paradoksu bağımlı ülkeleri sıraya dizmiş durumda. Büyük ayaklanmalar bizi bekliyor.

